

Jak setkání se středoevropskými intelektuály podnítilo zájem Philipa Sidneyho o přírodní vědy: případ Carola Clusia

Martina Kastnerová

Martina Kastnerová: Jak setkání se středoevropskými intelektuály podnítilo zájem Philipa Sidneyho o přírodní vědy: případ Carola Clusia. In: *Ostium*, roč. 17, 2021, č. 3.

How Leading Scholars in Central Europe Inspired Philip Sidney's Interest in the Natural Sciences: Carolus Clusius Case

On his travels through Central Europe during which he became acquainted with several prominent intellectual figures, Philip Sidney (1554-1586) might have developed a growing interest in botany and medicine, disciplines that had begun to flourish during the period. I intend to shed light on Sidney's connections with one of the region's leading figure during this period Carolus Clusius (Charles de l'Écluse) (1526-1609), the influential botanist, physician and friend of many distinguished intellectuals of the day (Tadeáš Hájek, Georg Purkircher, Tomáš Jordán, Hubert Languet etc.).

Keywords: Philip Sidney, Carolus Clusius (Charles de l'Écluse), Hubert Languet, Correspondence Network, Intellectual Circles, Central Europe, Renaissance Literary Culture

Nevěda, co Vám poslat coby symbol své touhy být Vaším služebníkem,
až na tento spisek o vzácných rostlinách zkoumaných v průběhu mé cesty do Španěl [...]
Doufám, že jej přijmete laskavě, jako by byl darem od někoho bohatšího, než jsem já.[1]

I. Středoevropská intelektuální síť a cesta Philipa Sidneyho na kontinent[2]

Philip Sidney (1554-1586), anglický básník významně utvářející podobu alžbětinské literární kultury a anglické poetiky, podobně jako další tehdejší mladí muži absolvoval po opuštění oxfordské Christ Church tzv. kavalírskou cestu. Směr jeho cesty byl ambiciózní, totiž přes oceán na evropský kontinent, původně do Francie (Paříž). V důsledku dobových náboženských tenzí, ale i z politických důvodů, se nicméně dostává do dalších evropských zemí a prostoru střední Evropy (1572-1575). Jeho pravděpodobně nejvýznamnější evropský mentor Hubert Languet (1518-1581), francouzský diplomat, reformátor a příznivec Melanchthona, se stává hlavním iniciátorem Sidneyho kontaktů s evropskými intelektuály.[3]

Cesta Philipa Sidneyho na kontinent je již po více než dekádu v centru odborné pozornosti a

všeobecně se má za to, že byla klíčová pro genezi jeho smýšlení, včetně jeho pozdějšího poetického projektu. Robert Stillman se soustředí na jeho inspiraci Melanchthonovými idejemi,[4] s nimiž se Sidney dostává do kontaktu zejména díky Languetovi, dále je však rozvíjí v duchu kosmopolitního uvažování o křesťanské říši.[5] Sidneyho cestu ostatně nelze analyzovat jinak než v kontextu politicko-náboženském; připomeňme, že Sidney se nachází v Evropě v rozkvětu irénismu u vídeňského dvora Maxmiliána II.,[6] který je příznačně působištěm významných osobností intelektuální sféry, a to katolického i protestantského vyznání (jedním z nich je i Clusius, jemuž se budeme dále věnovat).

Právě Sidneyho kontakty se středoevropskými intelektuály a jeho zájem o přírodní vědy (jak bude dále nastíněno, vzájemně souvisejí) nicméně nebyly dosud ve středu zájmu, což ovšem neodpovídá potenciálu jejich významu. Záměrem je tedy ve výše zmíněném kontextu ukázat:

1. nakolik v dobovém středoevropském intelektuálním prostoru dominují disciplíny medicíny a botaniky a je obvyklý dialog přírodních a humanitních věd, jehož prostředníkem jsou literární kultura a umění obecně
2. a zejména, zda a jakým způsobem se tento fakt mohl promítnout do intelektuální geneze a poetického projektu Philipa Sidneyho.

Tato studie se zaměří konkrétně na osobnost Carola Clusia, resp. na vybrané asociace s dílem Tadeáše Hájka z Hájka, jejichž příklad se zdá být reprezentativní (ostatně oba jsou v přímém kontaktu se Sidneyem či Languetem).

Obr. 1

II. Carolus Clusius (Charles de l'Ecluse), botanik na císařském dvoře (1526 - 1609)

Původem vlámský, francouzsky hovořící intelektuál Charles de l'Ecluse (neboli latinsky Carolus Clusius - obr. 1) patřil rovněž do okruhu Languet-Camerarius a pojilo jej přátelství s Cratonem, Purkircherem a dalšími. Vystudoval původně lékařství, jemuž se však nevěnoval, nýbrž postupně získal renomé proslulého botanika, jenž se stal na čas ředitelem císařských zahrad a měl významný podíl na průniku a popsání nových druhů rostlin. Propojení lékařské a botanické erudice je příznačné, stejně jako fakt, že zatímco Johannes Crato mohl Sidneyho inspirovat při cestě do Polska, Clusius Sidneyho doprovází při cestě do Uher.[7] S okruhem Sidney-Languet Clusia spojuje i jeho někdejší studium filosofie ve Wittenbergu u nikoho menšího než Philipa Melanchthona. Teprve poté se Clusius dostává ke studiu lékařství a k přírodním vědám. Clusius je znám zejména jako zakladatel

holandského pěstování tulipánů, ale jeho jméno je spojeno i s prvními popisy a zobrazeními orchidejí (souvisí s jeho překlady botanických spisů Dodoensova a Menardova[8]).[9] Zajímavou konexí je i Clusiův vztah k obchodnické rodině Fuggerů: byl totiž vychovatelem jednoho ze starších synů Antona Fuggera.[10]

Obr. 2

Právě kopii svého botanického spisu *Rariorum aliquot stirpium per Hispanias observatarum historia*,[11] který vydává u tradičního tiskaře okruhu Languet-Melanchthon, Christophera Plantina, zasílá Clusius též Sidneymu.[12] Kromě rostlin a plodin jak evropských, tak těch z Nového světa, lze v Clusiových botanických spisech nalézt i něco málo z fauny: jedovatého pavouka (obr. 2), cibetku či saranče.[13] I to svědčí o propojení medicíny a botaniky: pro Clusia a další autory (např. cibetku nalezneme i u Monardése) byli tito tvorové zajímaví (podobně jako flóra, včetně proslavené mandragory) možnostmi využití v lékařství.

Ze stejného důvodu je ostatně motivován Tadeáš Hájek z Hájku (Thaddeus Nemicus) (1525 - 1600) k sepsání pojednání o pivě *De Cervisia*. [14] Hájka zajímá původ nápoje, jeho účinky a schopnosti, tvorba a konzumace u různých národů, neopomíjí ani pivo anglické.[15] Zda lze ovšem proto usuzovat na jeho přímou zkušenost (a tedy možnou cestu do Anglie díky kontaktu se Sidneym), je spíše diskutabilní. Ostatně chmel otáčivý (*humulus lupulus*) nechybí v Hájkově známém herbáři, nalézt jej ale lze i v herbáři Dodoensově, Fuchsově[16] a dalších. Clusius zase chmel zmiňuje ve svém lékařském spise *Antidotarium*. [17] Svůj zájem lékařsko-astronomický pak Hájek spojuje ve své metopokoskopické publikaci *Aphorismos metoposcopicos*, [18] (obr. 3) dedikované císaři Ferdinandovi I. Své dílo uvádí citátem z Knihy Přísloví: „In facie prudentis relucet sapientiae.“ [19]

Obr. 3

Hájek zde vychází z Aristotelova díla *Historia animalium*, jež předpokládá, že z tvaru různých částí těla lze usuzovat na duševní vlastnosti člověka, a doplňuje je o své poznatky astrologické: usouvztažňuje vrásky na čele k jednotlivým tehdy známým planetám, slunci a měsíci.[20] Nejen že tak usuzuje na povahu člověka, ale věští i jeho budoucí osud:[21] např. pád z výše, zkáza mečem, násilná smrt atp. Kromě Aristotelových poznatků o fyziognomii se zaštiťuje i Suetoniem či Homérem a uvádí příklady fyziognomie mytologicko-historických postav (Meneláos, Thersites),[22] odkazuje ale též na inspirátora ideje metoposkopie Gerolama Cardana.[23] Mimořádně Cardano působil na Padovské univerzitě, kam zavítal v průběhu své evropské cesty i Philip Sidney, studoval tu též český šlechtic Michal Slavata z Chlumu a Košumberku, který se zde se Sidneym spřátelil. Ze současného pohledu Hájkovy metoposkopické teze nepůsobí příliš progresivně, avšak rezonují s dobovou módou, o čemž svědčí i fakt, že Hájkův spis byl vydán ve dvou latinských vydáních a byl přeložen do němčiny.

V okruhu těchto osobností se Philip Sidney pohybuje, a lze předpokládat, že celá řada těchto idejí vzbudila jeho zájem. Hranice mezi humanitními a přírodními vědami nebyla, jak vidno, ostrá, hranice mezi experimentem a spekulací rovněž nebyla nastolena.

III. Clusius v Sidneyho korespondenci

V následujícím úseku bude analyzováno a revidováno, jakou úlohu Clusius zaujímal v kruhu Languet-Sidney a jaký význam mohl mít přímo pro Sidneyho. Clusius byl o něco mladší než Languet a další vlivné osobnosti, s nimiž Languet svého chráněnce seznamoval, i tak byl nicméně, o necelých třicet let starší, spíše ve věku Sidneyho otce. V korespondenci přímé i nepřímé se objevuje poměrně často, což plyne samozřejmě v první řadě z faktu, že byl významnou osobností tehdejšího dění s interesantní pozicí ve vídeňských intelektuálních kruzích v době, kdy se zde objevuje Languet a zejména Sidney. Svou roli pochopitelně hraje i jeho protestantské vyznání, pro něž mu nakonec byla (pravděpodobně) odňata císařská prebenda po nástupu Rudolfa II. na trůn.

Co se nadto jasně ukazuje, zkoumáme-li Sidneyho korespondenci systematicky s ohledem na jeho střeoevropské kontakty, že zde skutečně klíčovou roli hraje čtveřice Johannes Crato, Carolus Clusius, Georg Purkircher, Tomáš Jordán, jejichž doménou je z větší či významné části medicína a botanika. Nutno poznamenat, že dnešní demarkační linie mezi přírodními a humanitními vědami tehdy nebyla na pořadu dne a obvyklou byla spíše široká erudice vyžadující orientaci v různorodých disciplínách, mezi nimiž nebyla vnímána ostrá hranice, ale naopak prostupnost, propojenost – konečně jen v takto celostním pohledu bylo možné uvažovat o komplexním nazření světa.[24] S výše

zmíněnou čtveřici Sidneyho pojí přátelský vztah, jak lze z korespondence i dalšího kontextu usuzovat. To může být dáno jistě i jejich osobnostními charakteristikami, v kontaktu s nimi nicméně Sidney načerpal zřejmě i leccos z jejich odbornosti. Ostatně oblast medicínsko-botanická byla poměrně módní záležitostí i pro členy aristokracie: byla fascinující dotekem experimentu i překračováním hranic, poznáváním přírody a člověka v jeho tělesnosti. Sidney jako básník později činí ve své *Obraně básnictví* paralelu mezi Božským tvůrcem, který stvořil člověka ke svému obrazu, a básníkem, který podobně jako Bůh vytváří další svět svou imaginací.[25] Znalec přírodních zákonů a fungování lidského těla poznává do detailu Božskou tvořivou sílu a její produkty, ba dokonce je schopen to, co bylo dáno, upravovat, vylepšovat, zvrátit. Fakt pro mladého intelektuála lákavý. Příkladem může být i dobový poetický spis *The Arte of English Poesy* Sidneyho staršího současníka, kde nalezneme též paralelu umění a lékařství: umění může vystupovat jako pomocník přírody (*coadjutor to nature*), napravující její nedostatky tak, jako lékař napravuje nedostatky těla.[26]

Clusius si se Sidneyem vyměnil minimálně tři přímé dopisy a objevuje se relativně četně i v zprostředkované korespondenci. V porovnání s dalšími středoevropskými intelektuály tak co do množství kontaktu zaujímá přední pozici.

První dopis píše Clusius Sidneymu přímo od vídeňského dvora 4. prosince roku 1575, tedy v roce, kdy se Sidneyho první cesta na kontinent chýlí ke konci. Jistou výjimečnost lze spatřovat i ve faktu, že si Sidney s Clusiem dopisuje ve francouzštině, nikoli v latině. Pomineme-li obvyklé řečnické obraty, Clusius Sidneyho informuje o aktuálním politickém dění i společných známých. Podrobněji líčí události v Polsku týkající se volby polského krále, zjevně ví, že právě tyto záležitosti stojí v popředí Sidneyho zájmu (iniciováném Languetem). Kromě Langueta v dopise figurují též Purkircher,[27] jehož dopis Clusius přikládá (!) a „dr. Aicholz“, tj. Johannes Aicholz (1520 - 1588), anatom a botanik, od něhož vyřizuje Sidneymu pozdravy.[28]

Aicholz byl v té době děkanem a rektorem na vídeňské univerzitě se specializací na anatomii a veřejné zdraví.[29] Když se později dostal s Rudolfovým dvorem do Prahy, ve spolupráci s Paulem Fabriciem[30] zde založil botanickou zahradu. Jeho blízká spolupráce a přátelství s Clusiem jsou tak nasnadě.[31] Aicholz také dosti často figuruje v korespondenci mezi Clusiem a Joachimem Camerariem mladším (1534 - 1598), a to ve velmi podobném duchu: totiž vzájemném prostředkování zdvořilostních pozdravů. Aicholz a Clusius ve Vídni pracovali společně, a Clusiovo pojednání o rakouské botanice vycházelo primárně z pozorování v Aicholzových zahradách. Clusia zajímalo ovšem též farmaceutické využití pozorovaných rostlin, na rozdíl od Aicholze. Na druhou stranu, Aicholzův příspěvek formování nové medicíny byl i reálný, před svou smrtí totiž vytvořil nadaci věnovanou norimberským lékařům.[32]

Obr. 4

V době, kdy píše dopis Sidneymu, je Aicholz Clusiovým hostem, a připojuje se k přání „pevného

zdraví, dlouhého života, štěstí a spokojenosti.“[33] Sidney mohl Aicholze znát nejen skrze Clusia, ale i prostřednictvím uznávaného přítele Joachima Cameraria staršího, Johanna Sambuca (1531 - 1584), polyhistora působícího ve službách vídeňských císařů Maxmiliána a Rudolfa. Ostatně právě Sambucus zřejmě prostředkoval Sidneymu informace o historicko-politickém dění v Uhrách a inicioval kontakt s Clusiem, který Sidneyho později do Uher doprovází.[34] Dodejme, že ve známých Sambucových *Emblematech* zaujímá své místo právě i portrét Aicholzův doprovázející emblém *Physica & Ethica* (obr. 4), v němž Sambucus obhájí filozofické zkoumání skrze praxi a konkrétní příklady, odkazující mimo jiné na Sókrata.[35] Ilustrace Aicholze (výše) a jeho specializace lékařsko-botanická patrně vhodně reprezentují studium přírody a světa skrze názorné příklady.

Že Sidney Aicholze znal, lze předpokládat i v souvislosti s jeho dopisem z Prahy, místa Aicholzova působiště, z 8. dubna roku 1577. Adresát dopisu není známý, ale s ohledem na kontext, odkazy a právě francouzštinu, již Sidney používá, za něj můžeme považovat Clusia. Sidney tu mj. pozdravuje „vynikajícího pana Raichholtze“, což je pravděpodobně německá varianta Aicholzova jména.[36]

Obr. 5

Jak vidno, Sidney byl aktivně začleněn do středoevropského botanicko-medicínského kroužku. Nejen proto usuzujeme na jeho zájem o danou problematiku. Totiž zhruba o rok později zasílá Clusius spolu se svým dopisem z Vídně (datovaným 19. března 1576) Sidneymu svou „drobnou knihu“ o vzácných rostlinách, které zkoumal v průběhu své cesty do Španěl. Touto „drobnou knihou“ je Clusiovo úctyhodné pojednání *C. Clusii rariorum aliquot stirpium per Hispanias observatum historia, libris duobus expressa* (obr. 5).[37] jež bylo vydáno téhož roku Plantinem v Antverpách. Právě po poštmistrovi z Antverp zasílá Sidneymu kopii spisu.[38] Motto edice „virtute et genio“[39] by mohlo být zároveň i mottem obdarovaného Sidneyho. Své poznatky zde Clusius čerpá jak z Dodoensových pozorování, tak ze svých vlastních, a to díky přístupu do Aicholzových zahrad i pomoci Purkirchera s vzorky z Uher.[40]

V zmíněném dopise Clusius podotkne, že si Languet stěžuje, že Sidney zahálí a je liknavý v odpovědi na dopisy. Tato jistá indiskrétnost naznačuje, že Clusius patřil do intimního kruhu kolem Langueta a Sidneyho, a mohl si tak dokonce dovolit vyzvat Sidneyho k odpovědi Languetovi, aby dokázal, že se jeho mentor mylí ve svém soudu ohledně Sidneyho zahálky.[41] Nutno poznamenat, že si počíná strategicky a se znalostí povahy obou, Langueta i Sidneyho.

Třetí dopis píše Clusius Sidneymu v červnu téhož roku, který sepisuje inspirován Purkircherem, a přidává se k symbolickému připitku Sidneymu: „[Purkircher] Vám připil velmi dobrým rakouským

vínem a nechal se slyšet, že po návratu domů do Uher přidá přípitek vínem ještě lepším.“[\[42\]](#) I tento dopis je psán v odlehčeném duchu a svědčí o neformálním přátelském vztahu mezi Sidneyem a Clusiem, rovněž dává nahlédnout do atmosféry medicínsko-botanického kroužku Clusius-Purkircher-Jordán, kam zřejmě Sidney dobře zapadal.

Zhruba měsíc před Clusiovým „korespondenčním přípitkem“ se jeho jméno objeví též v Languetově dopise Sidneymu z 28. května 1576. Languet zde probírá primárně otázku volby polského krále, což je v této době jeho tématem svrchované důležitosti. Clusius je zde zmíněn ve věci zprostředkování portrétu pro Sidneyho. Na první pohled okrajové téma, nabízí ovšem fascinující vhled do Languetovy a Sidneyho tehdejší každodennosti. Víme, že Sidney o portrét stál a Languet se snažil jej pro něj získat. Co však nevíme, kdo na portrétu byl, ačkoliv se lze domnívat, že modelem mohl být pisatel dopisu (Languet) sám.[\[43\]](#) Získáním portrétu pověřil Languet právě Clusia jako důvěryhodného přítele, jenž měl od vlastníka portrét zakoupit svým jménem. Důvodem zjevně byly nedobré vztahy vlastníka portrétu s Languetem, jak ukazuje Languetův rozhořčený tón, když jej nazývá „darebákem (*nebulo*) bez vděčnosti.“[\[44\]](#) Dotyčný navíc odmítl Clusiovi portrét prodat s tím, že jej již přislíbil Tomáši Jordánovi. Languet to má za výmluvu, neboť v Jordánově vlastnictví se portrét dosud neobjevil.[\[45\]](#) Pokud jde o Clusia, tato drobná kontroverze ukazuje, že byl důvěryhodným prostředníkem s předpokladem strategicky vyřešit úkol komplikovaný osobními rozepřemi, tedy jeho zapojení znovu potvrzuje jeho místo v blízkém kruhu kolem Sidneyho. Ve stejném dopise Languet zmiňuje také liknavé studium Jana Hájka, syna Tadeáše Hájka z Hájku, pro které nemá příliš pochopení,[\[46\]](#) ale i Sidneyho dopis pro Clusia.

V podstatě pokaždé, kdy Languet referuje ke Clusiovi, používá označení „náš přítel“, jinak je tomu i v jeho dopise z 28. listopadu 1577, kde Sidneyho informuje, že byla Clusiovi odňata prebenda náležející funkci ředitele císařských zahrad, a nepochybuje, že důvodem je císařova (tj. Rudolfova) „nenávisť k reformovanému náboženství“.[\[47\]](#) Languetův rozhořčený tón ukazuje na upřímné rozhořčení nad nespravedlností vůči příteli, jehož erudice je neoddiskutovatelná. Zároveň naznačuje ideovou politicko-náboženskou blízkost Clusia a kruhu kolem Langueta a Sidneyho. V témže dopise musí Languet Sidneymu oznámit i další smutnou novinu ze stejného okruhu spřízněných intelektuálů: totiž v Bratislavě zemřel na mor právě Purkircher.[\[48\]](#)

Poslední dopis, v němž Clusiovo jméno zazní více než okrajově, píše Languet o dva roky později v Antverpách, kde potkal právě Clusia a zdržel ho od jeho odjezdu, aby mohl vyslechnout novinky o Sidneym. Pozoruhodné je ovšem to, co se od Clusia dozvěděl: ten mu totiž vylíčil spor mezi Sidneym a hrabětem z Oxfordu. Z toho plyne, že Clusius je na rozdíl od Langueta obeznámen s podstatou a okolnostmi Sidneyho sporu. Důvodem může být právě Clusioův přátelský přístup čerpající z nadhledu a shovívavosti, pro Sidneyho jistě mnohem příjemnější než Languetův rigorózní mentorský tón. Ostatně Languetova reakce zde mluví za vše: i když si nemyslí, že by Sidney něco udělal špatně, má za to, že pro vznešeného muže se nehodí, aby se zaplétal do podobného sporu a reagoval na urážky takového typu.[\[49\]](#)

Závěr: „Since nature’s works be good...“

Budeme-li tedy vycházet z dochované Sidneyho korespondence, četnost a povaha kontaktu s Clusiem ukazuje jak na jeho významné postavení v okruhu kolem Langueta, tak přátelský charakter jeho vztahu se Sidneyem, který nebyl pouze formální či „akademický“. Clusius se výborně orientuje v tehdejších intelektuálních kruzích, dobře vychází se svými kolegy a jeho erudice ve specializaci medicínsko-botanické je všeobecně uznávána. Na rozdíl od svého kolegy lékaře Cratona bohužel jeho kariéru u císařského dvora později maří pravděpodobně jeho protestantské vyznání. Hubert Languet, který je ve vztahu ke svému chráněnci Sidneymu povětšinou mentorský, vždy o Clusiovi hovoří s uznáním, a ocenění Languetovo už leccos značí. Zároveň je zřetelná lehkost tónu, jíž Clusius volí v komunikaci se Sidneyem, udržující zároveň obvyklou hranici úcty, nikoli však hrané či záměrně

přeháněné. Se Sidneyem zároveň sdílí své dílo, a jelikož prokázal již dříve dobrý odhad povah a preferencí svých kontaktů, jistě nikoli bezdůvodně. Právě Sidneyho talent, vzdělání a intelekt jsou vhodnou živnou půdou pro ideje různorodých specializací, jež dokáže čerpat s vizí vzájemné spojitosti, dialogu na první pohled odlišných disciplín humanitních a přírodních, který je nicméně nakonec rozpravou o člověku a jeho místě ve světě.

Závěr své Arkádie (*The Old Arcadia*) zakončuje básní *Since nature's works be good*, jež je přiznáním pomíjivosti (náš život je jen krokem v prašné cestě), ale zároveň odmítnutím strachu ze smrti: proč trpět bolestí ze strachu z toho, čemu nelze uniknout? Vždyť i smrt je součástí řádu přírody, jenž je sám o sobě dobrý a člověk mu jako produkt přírody podléhá. Zrak očištěný od vášní vedený světlem rozumu přijímá řád přírody, jehož součástí je i člověk, a právě v tomto nazření nachází poklid duše:

*Since nature's works be good, and death doth serve
As nature's work, why should we fear to die?
[...] Let them [eyes] be cleared, and now begin to see
Our life is but a step in dusty way.
Then let us hold the bliss of peaceful mind,
Since this we feel, great loss we cannot find.*^[50]

Literatura

Prameny

CLUSIUS, C.: *Antidotarium, Sive De Exacta Componendorum Miscendorumque Medicamentorum Ratione Libri Tres : Omnibus Pharmacopœis longe vtilissimi / Ex Græcorum, Arabum, & Recentiorum Medicorum scriptis maxima cura & diligentia collecti ; Nunc vero primum ex Italico sermone Latini facti*. Antverpiæ: Ex Officina Christophori Plantini, post 1 IV 1561.

Zdroj: Biblioteka Jagiellońska, Krakow, BJ - Mag. Starych Druków BJ St. Dr. Med. 111

CLUSIUS, C.: *Caroli Clvsii Atrebatis Cvræ Posteriores Sev Plurimarum non ante cognitarum aut descriptarum stirpium, peregrinorumque aliquot animalium Novæ Descriptiones [...]*. Leiden: Ex officina Plantiniana Raphelengij, [post 1 V] 1611.

Zdroj: Wrocław University Library, Wrocław

Též online: [Caroli Clvsii Atrebatis Cvræ Posteriores Sev Plurimarum non ante cognitarum, aut descriptarum stirpium, peregrinorumque aliquot animalium Novae Descriptiones Quibus & omnia ipsius Opera, aliaque ab eo versa augentur, aut illustrantur. Accessit Seorsim Everardi Vorstii, Medicinae Professoris Clarissimi, de eiusdem Caroli Clvsii : Charles de L'Ecluse : Free Download, Borrow, and Streaming : Internet Archive](#), 2021-09-07

CLUSIUS, C.: *Caroli Clvsii Atrebatis [...] Rariorum Plantarum Historia [...]*. Antverpiæ: Ex officina Plantiniana, Apud Ioannem Moretum 1601.

Zdroj: Biblioteka Jagiellońska, Krakow

Též online:

<https://ia600907.us.archive.org/35/items/hin-wel-all-00000235-001/hin-wel-all-00000235-001.pdf>, 2021-09-07

HÁJEK, T.: *Aphorismorum metoscopiorum libellus unus*. Francofurti: apud haeredes Andreae Wecheli 1584.

Zdroj: Strahovská knihovna, Praha, signatura: CY IV 51

HÁJEK, T.: *De Cervisia, Eivsqve Conficiendi Ratione, Natvra, viribus & facultatibus, opusculum*.

Francofurti: Apud heredes Andreae Wecheli 1585. Zdroj: Biblioteka Jagiellońska, Krakow, signatura: BJ Cam. F. VIII. 24

KUIN, R. (ed.): *The Correspondence of Sir Philip Sidney. Volume I, II*. Oxford: Oxford University Press 2012.

PUTTENHAM, G.: *The Art of English Poesy*. In: WHIGHAM, F. - REBHORN, W. A. (eds.): *The Art of English Poesy by George Puttenham. A Critical Edition*. London: Cornell University Press 2007, s.

93-387.

SAMBUCUS, J.: *Emblemata* 1564, online: [Emblems: With Many Images from Ancient Works; by Ján Sambucus of Tyrnavia in Pannonia — Viewer — World Digital Library \(wdl.org\)](#), 2021-08-24.

SIDNEY, P.: *Sir Philip Sidney The Major Works*. Ed. Katherine Duncan-Jones. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Sekundární zdroje

DUNCAN-JONES, K.: *Sir Philip Sidney. Courtier Poet*. New Haven and London: Yale University Press 1991.

KUIN, R. (ed.): *The Correspondence of Sir Philip Sidney. Volume I, II*. Oxford: Oxford University Press 2012.

KÜNKELE, S. - LORENZ, R.: [Die Orchideen in dem Bilderwerk des Carolus Clusius \(Libri picturati A. 16-31\): Beiträge zur Geschichte der europäischen Orchideen im 16. Jahrhundert](#). Stuttgart 1981.

LOCKEY, B. E.: Philip Sidney and Edmund Spenser on Transnational Governance and the Future of Christendom. In: *Renaissance Quarterly*, roč. LXXIV, 2021, č. 2, s. 369-411.

LOUTHAN, H.: *The Quest for Compromise. Peacemakers in Counter-Reformation Vienna*. Cambridge: Cambridge University Press 2006.

MALÝ, J. (ed.): Tadeáš Hájek z Hájku. *Metoposkopie*. Praha: Orbis 1936.

MURPHY, H.: *A New Order of Medicine: The Rise of Physicians in Reformation Nuremberg*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press 2019.

SCHADELBAUER, K.: [Aicholz, Johann Emerich](#). In: *Neue Deutsche Biographie (NDB)*. Band 1. Duncker & Humblot: Berlin 1953.

SCHULTHEISZ, E. - TARDY, L.: English-Hungarian medical relations in the XVI-XVII century. In: *Communicationes de Historia Artis Medicinae*, 1972, č. 6, s. 97-112.

STILLMAN, R. E.: *Philip Sidney and the Poetics of Renaissance Cosmopolitanism*. Aldershot: Ashgate 2008.

VISSER, A. S. Q. *Joannes Sambucus and the learned image. The use of the emblem in Late-Renaissance Humanism*. Leiden - Boston: Brill 2005.

Obrazové přílohy

Obr. 1: Portrét Carola Clusia, zdroj: < [373229.jpg \(437×600\) \(artflakes.com\)](#)>, veřejná doména, cit. 2021-09-07

Obr. 2: Ukázka z Clusiova spisu *Caroli Clvsii Atrebatiss Cvræ Posteriores*, zdroj: Wrocław University Library, Wrocław

Obr. 3: Titulní list Hájkovy spisu *Aphorismorum metoscopiorum libellus unus*, zdroj: Strahovská knihovna, Praha, signatura: CY IV 51

Obr. 4: Aicholz v Sambucově emblému *Physica & Ethica*, zdroj: <[Emblems: With Many Images from Ancient Works; by Ján Sambucus of Tyrnavia in Pannonia — Viewer — World Digital Library \(wdl.org\)](#)>, veřejná doména, cit. 2021-08-24

Obr. 5: Ukázka z Clusiova spisu *Rariorum aliquot stirpium per Hispanias observatarum historia*, zdroj: Biblioteka Jagiellońska, Krakow

PhDr. Martina Kastnerová, Ph.D.

Katedra filozofie

FF ZČU v Plzni

Sedláčkova 19

306 14 Plzeň

e-mail: kastnerm@kfi.zcu.cz

Poznámky

[1] Charles de l'Écluse Sidneymu, Vídeň, 19. března 1576. In Kuin 2012, s. 647. Přel. MK.

[2] Studie vznikla v souvislosti s řešením projektu SGS-2021-016 „Filozofie a dějiny vědy a techniky“.

Navazuje na projekt mapující intelektuální kruh Philipa Sidneyho a jeho střeoevropské kontakty (dosud Tadeáš Hájek, Johannes Sambucus, Andreas Dudith). Fakt, že Sidneyho kontakty jsou soustředěny z velké části do skupiny významných evropských lékařů a botaniků, byl naznačen již v dřívější studii věnované Janu Cratonovi. Následující text tezi rozvíjí a zaměřuje se na další z osobností tohoto okruhu: Carola Clusia. Studie by nemohla vzniknout bez vstřícného přístupu pracovníků následujících institucí: Strahovská knihovna, Praha; Biblioteka Jagiellońska, Krakow; Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu, Wrocław; Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, jimž tímto upřímně děkuji. Velký dík patří též prof. Robertu A. Stillmanovi (University of Tennessee Knoxville) za jeho podnětné poznámky obzvláště k náboženskému kontextu tématu a inspirativní zpětnou vazbu k celému projektu mapování střeoevropské intelektuální sítě spojené se Sidneyovými.

[3] Obecný kontext rozsáhleji pojednán zde: Kastnerová, M.: *Poezie jako vyprávění příběhů. Intelektuální kruh Philipa Sidneyho*. Červený Kostelec: Pavel Mervart 2018; Kastnerová, M.: Johannes Sambucus at the imperial court in Vienna and his ties to the Sidney Circle. In: *Sidney Journal*, roč. 38, 2020, č. 1, s. 1-28; Kastnerová, M.: Johannes Crato: zapomenutý mentor Philipa Sidneyho? In: *Ostium*, roč. 17, 2021, č. 1, s. 1 - 12; Kastnerová, M.: Viatori in continens: Intelektuální kruh rodiny Sidney a střední Evropa (Andreas Dudith, Johannes Sambucus) In: *Ostium*, roč. 15, 2019, č. 4, s. 1-31.

[4] Stillman 2008.

[5] Brian C. Lockey poukazuje v tomto kontextu na Sidneyho a Languetovu ideu křesťanské říše (*respublica Christiana* / Christendom), která by měla jednotně vystupovat vůči vnějším hrozbám (Srov. Lockey 2021). Vnější hrozby v době Sidneyho cesty na kontinenty získaly i reálné rozměry v důsledku expanze Turků. Víme, že Sidney se o politické záležitosti v Evropě zajímal a nevnímal je jako odtažité (a prakticky vzdálené) od zájmů anglického království. Ostatně cestoval též do Uher a díky spisům Johanna Sambuca měl detailní informace o historii Uher i habsburské monarchie.

[6] K tomu viz monografii Howarda Louthana: *The Quest for Compromise. Peacemakers in Counter-Reformation Vienna* (Louthan 2006).

[7] Kuin 2012, s. xlii.

[8] Rembert Dodoens (1517 - 1585) a Nicolás Monardes (1512 - 1588)

[9] Srov. Künkele-Lorenz 1981, s. 569 - 576.

[10] Anton Fugger (1493 - 1560), třetí a nejmladší syn Georga Fuggera a vnuk Jakoba Fuggera.

[11] Clusius 1601.

[12] Srov. Kuin 2012, s. xlii a korespondence dále.

[13] Clusius 1611. Též zdroj obrázku.

[14] Hájek 1585. Zdroj: Jagellonská knihovna, Krakov.

[15] Hájek 1585, s. 46 - 47.

[16] Leonhart Fuchs (1501 - 1566)

[17] Clusius 1561. Chmel: s. 47 - 78. *Antidotaria* byla tištěná vydání arabských knih receptů. (Více viz Murphy 2019, s. 29.)

[18] S metoposkopií se Hájek seznamuje v době, kdy v Miláně roku 1555 studuje medicínu a setkává se s Gerolamem Cardanem, astronomem, matematikem, který sám později také publikuje spis o metoposkopií. (Srov. Malý 1936, s. 3.)

[19] „Na tváři rozumného zračí se moudrost.“ (kap. XVII., verš 24)

[20] Hájek 1584. De planetarum significationibus (Saturn, Jupiter, Mars, Slunce, Merkur, Měsíc), s. 42 - 44. Též zdroj obrázku.

[21] Malý 1936, s. 5 - 6.

[22] Hájek 1584, s. 6.

[23] Hájek 1584, s. 21 - 22.

[24] Toto téma by vyžadovalo samostatné pojednání, pro něž zde není prostor, proto si zatím vystačíme se stručným připomenutím, které však je nutné pro adekvátní pochopení utváření Sidneyho erudice.

- [25] Sidney 2008, s. 214 - 216.
- [26] Puttenham 2007, s. 47 - 48.
- [27] Georg Purkircher (1530 - 1578), rovněž lékař, studoval v Bratislavě, Wittenbergu a Padově, též patřil do okruhu Melanchthon-Languet. (Srov. Kuin 2012, s. lv - lvi.) Zhruba o rok později, v říjnu roku 1577 Purkircher a jeden z jeho synů zemřeli na mor, jak ve svém dopise Sidneymu z 28. listopadu t.r. zmíní i Languet. (Kuin 2012, s. 797.) Purkircher příznačně zapadá svou profesí do kruhu středoevropských intelektuálů kolem Sidneyma.
- [28] Charles de l'Ecluse Sidneymu, Vídeň, 4. prosince 1575. In Kuin 2012, s. 594 - 597. A shodně činí na závěr svého dopisu Sidneymu z 19. března 1576, o němž bude více řečeno dále (viz Kuin 2012, s. 648).
- [29] Kuin 2012, s. 728 n.6.
- [30] Paul Fabricius (1519 - 1529 - 1589), osobní lékař Maxmiliána II., matematik, astronom, botanik i kartograf (autor první mapy Moravy). Působil též na univerzitě ve Vídni.
- [31] Schadelbauer 1953, s. 117.
- [32] Murphy 2019, s. 133 - 134, 142, 164.
- [33] Dopis tamtéž, in Kuin 2012, s. 595.
- [34] Duncan-Jones 1991, s. 65. Viz také Schultheisz - Tardy 1972, s. 8.
- [35] Sambucus 1564, s. 150. Též zdroj obrázku. Viz Visser 2005, s. 138.
- [36] Philip Sidney neznámému adresátovi, Praha, 8. dubna 1577. In Kuin 2012, s. 726 - 728.
- [37] Celé dílo zde: [Caroli Clvsii Atrebatii Rariorvm Plantarvm Historia](#). Antverpiæ: Ex officina Plantiniana, Apud Ioannem Moretum; 1601. Zdroj: Jagellonská knihovna, Krakov. Též zdroj obrázku.
- [38] Charles de l'Ecluse Sidneymu, Vídeň, 19. března 1576. In Kuin 2012, s. 647 - 650.
- [39] „by virtue and spirit/genius“
- [40] Srov. Murphy 2019, s. 143.
- [41] Charles de l'Ecluse Sidneymu, Vídeň, 19. března 1576. In Kuin 2012, s. 648.
- [42] Charles de l'Ecluse Sidneymu, Vídeň, 8. června 1576. In Kuin 2012, s. 692. Přel. MK.
- [43] Srov. Kuin 2012, s. 675, n. 9.
- [44] Kuin 2012, s. 672.
- [45] Hubert Languet Sidneymu, Vídeň, 28. května 1576. In Kuin 2012, s. 671 - 678.
- [46] Hubert Languet Sidneymu, Vídeň, 28. května 1576. In Kuin 2012, s. 673.
- [47] Hubert Languet Sidneymu, Frankfurt, 28. listopadu 1577, s. 787 - 797, Clusius: 791
- [48] Hubert Languet Sidneymu, Frankfurt, 28. listopadu 1577, s. 791.
- [49] Hubert Languet Sidneymu, Antverpy, 14. října 1579, s. 921 - 925, Clusius: 921
- [50] Sidney 2008, s. 137 - 138.